

**ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА
ПІДПРИЄМНИЦТВА
КАФЕДРА ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Інформаційна культура в освітньому
середовищі ЗВО в кризових умовах»

на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа
(код, найменування спеціальності)
освітньо-професійної програми Управління інформаційно-комунікаційною діяльністю
(назва)

*Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають
посилання на відповідне джерело*

(підпис)

Андрій БОНДАРЕНКО
Ім'я, ПРІЗВИЩЕ здобувача

Виконав: здобувач вищої освіти гр. ДЗДМ-61
Андрій БОНДАРЕНКО

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ
Керівник: Олена КАРПЕНКО
Ім'я, ПРІЗВИЩЕ
канд. пед. наук,
доцент

Рецензент: Світлана ЦИМБАЛ
Ім'я, ПРІЗВИЩЕ
канд. фалос.
наук, доцент

Київ 2025

**ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Навчально-науковий інститут менеджменту та підприємництва

Кафедра документознавства та інформаційної діяльності

Ступінь вищої освіти магістр

Спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»

Освітньо-професійна програма Управління інформаційно-комунікаційною діяльністю

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри документознавства
та інформаційної діяльності

Тетяна СИДОРЕНКО

«___» _____ 20___ р.

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ**

Бондаренко Андрію Геннадійовичу

1. Тема кваліфікаційної роботи: Інформаційна культура в освітньому
середовищі ЗВО в кризових умовах

керівник кваліфікаційної роботи Олена КАРПЕНКО, канд.пед.наук, доцент

(Ім'я, ПРІЗВИЩЕ, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом Державного університету інформаційно-комунікаційних
технологій

від «15» жовтня 2024 р. № 320

1. Строк подання кваліфікаційної роботи «16» грудня 2024 р.

Вихідні дані до кваліфікаційної роботи:

Мета роботи – з'ясування особливостей використання інформаційної культури в
освітньому середовищі ЗВО в кризових умовах.

Об'єкт дослідження – інформаційна культура.

Предмет дослідження – формування інформаційної культури в освітньому
середовищі ЗВО в кризових умовах.

2. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно
розробити)

1. Теоретичні засади формування інформаційної культури в освітньому середовищі
ЗВО в кризових умовах.

2. Сучасний стан застосування інформаційної культури в освітньому середовищі
ЗВО.

3. Шляхи вдосконалення формування інформаційної культури в освітньому
середовищі ЗВО.

3. Перелік ілюстративного матеріалу: презентація

4. Дата видачі завдання «09» вересня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Визначення тематики, вибір наукового керівника, уточнення теми	09.09.2024	виконано
2	Розроблення та складання плану кваліфікаційної магістерської роботи	17.09.2024	виконано
3	Підготовка 1 розділу	08.10.2024	виконано
4	Підготовка 2 розділу	29.10.2024	виконано
5	Підготовка 3 розділу	22.11.2024	виконано
6	Висновки	29.11.2024	виконано
7	Підготовка остаточного варіанта роботи	12.12.2024	виконано
8	Написання відгуку науковим керівником	13.12.2024	виконано
9	Оформлення та представлення роботи на кафедрі та перевірка на плагіат	16.12.2024	виконано
10	Підготовка доповіді, презентації та ілюстративного матеріалу, рецензія	18.12.2024	виконано
11	Попередній захист роботи	20.12.2024	виконано
12	Основний захист кваліфікаційної магістерської роботи	21.01.2025	виконано

Здобувач вищої освіти

(підпис)

Андрій
БОНДАРЕНКО
(Ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Керівник
кваліфікаційної роботи

(підпис)

Олена КАРПЕНКО
(Ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

РЕФЕРАТ

Текстова частина кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня магістра: 61 стор., 7 рис., 1 табл., 41 джерело.

Мета роботи – з’ясування особливостей формування інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО у кризових умовах.

Об’єкт дослідження – інформаційна культура.

Предмет дослідження – формування інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО в кризових умовах.

Короткий зміст роботи:

У кваліфікаційному магістерському дослідженні з’ясовано специфіку формування інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО.

Дослідження ґрунтується на теоретичних засадах формування інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО. Схарактеризовано поняття, сутність, функції й складові інформаційної культури та висвітлено нормативно-правове забезпечення її функціонування в освітньому середовищі ЗВО в кризових умовах. Проаналізовано сучасний стан формування інформаційної культури та визначено шляхи підвищення її формування в освітньому середовищі ЗВО в кризових умовах.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інформаційна культура, освітнє середовище, кризові умови, заклад вищої освіти, вища освіта.

ABSTRACT

Text part of the master's qualification work:

61 pages, 7 pictures, 1 table, 41 sources.

The aim of the work is to determine the peculiarities of forming information culture in the educational environment of higher education institutions under crisis conditions.

The object of the research is information culture.

The subject of the research is the formation of information culture in the educational environment of higher education institutions under crisis conditions.

Summary of the work:

The master's qualification research reveals the specifics of forming information culture in the educational environment of a higher education institution.

The study is based on the theoretical foundations of forming the information culture of the educational environment of higher education institutions. The concept, essence, functions, and components of information culture are characterized, and the regulatory and legal support for its functioning in the educational environment of higher education institutions under crisis conditions is highlighted. The current state of the formation of information culture is analyzed, and ways to improve its formation in the educational environment of higher education institutions under crisis conditions are determined.

KEYWORDS: information culture, educational environment, crisis conditions, higher education institution, higher education..

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗВО В КРИЗОВИХ УМОВАХ	10
1.1. Інформаційна культура як складова сьогодення: загальна характеристика	10
1.2. Нормативно-правове забезпечення функціонування інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО в кризових умовах	19
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗВО В КРИЗОВИХ УМОВАХ	27
2.1. Структура інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО в кризових умовах	27
2.2. Інформаційна культура учасників освітнього простору ЗВО	31
2.3. Аналіз сучасних практик впровадження інформаційної культури у ЗВО України	36
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗВО В КРИЗОВИХ УМОВАХ	41
3.1. Open Access як перспектива розвитку інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО	41
3.2. Досвід зарубіжних країн щодо впровадження інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО як перспектива формування інформаційної культури	45
ВИСНОВКИ	54
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	57

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасні глобальні виклики (пандемія COVID-19, війна, економічні та соціальні труднощі) суттєво змінюють освітній процес та ставлять перед закладами вищої освіти (ЗВО) нові завдання. Одним із важливих факторів успішної адаптації освітнього середовища до кризових умов є рівень розвитку інформаційної культури учасників освітнього процесу щодо забезпечення доступу до інформації, ефективного використання цифрових технологій, управління знаннями, а також розвитку навичок критичного мислення та медіаграмотності. Інформаційна культура в освітньому середовищі є важливою складовою освітньо-наукового процесу щодо вміння працювати з інформацією, знаходити, аналізувати та використовувати її для навчання й наукових досліджень. В умовах кризи, коли традиційні форми навчання можуть бути обмежені, а швидка зміна обставин вимагає від студентів і викладачів високої мобільності та адаптивності, розвиток інформаційної культури набуває особливої важливості. Саме інформаційна культура учасників освітньо-наукового процесу у ЗВО може стати інструментом для подолання кризи в освіті, забезпечуючи не лише доступ до актуальної інформації, а й сприяючи формуванню нового типу критичного мислення і можливості адаптації до змін для ефективного функціонування освітніх установ у нестабільних умовах. Тому дослідження інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО в кризових умовах є актуальним і своєчасним.

Ступінь розробки наукової проблеми. Окремі аспекти цього питання розглядалися в межах бібліотекознавства, інформології, бібліології, педагогіки, соціології тощо. Наприклад, сутність поняття інформаційної культури розглядається багатьма вченими в межах бібліотекознавства та інформології, інформаційного менеджменту тощо. Специфіку інформаційної культури аналізує О. О. Карпенко [38, 39], а також ще в контексті інформаційної діяльності працівників ЗМІ – Дж. Чанлун [36].

Дослідження формування інформаційної культури в закладах вищої освіти представлені у працях Н. Апшай [3] у контексті інформатизації суспільства, В. Кириленка, який наголошує на формування інформаційної культури у студентів педагогічних ЗВО, С. Алексєєва, О. Гуменний, В. Паржницький [1] – у педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів, А. Коломієць, І. Лапшина, В. Білоус [23] – у майбутнього вчителя, а також Т. Бабенко [4] щодо формування інформаційної компетентності у майбутніх вчителів історії. Особливу увагу заслуговує дисертація М. Шехавцова «Формування інформаційної культури студентської молоді в умовах інформаційно-гібридної війни», в якій уперше з педагогічної точки зору проаналізовано процес формування інформаційної культури студентів під час інформаційно-гібридної війни та теоретично обґрунтовано педагогічні умови її розвитку [35]. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році ще більше підкреслило важливість цієї проблеми, вказавши на необхідність активного формування інформаційної культури та медіаграмотності серед молоді. Я.О. Хіміч акцентувала на значущості проблеми в цифрову епоху [34].

Мета цього дослідження полягає у з'ясуванні особливостей інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО в кризових умовах.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань** :

- дослідити теоретичні засади дослідження інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО у кризових умовах;
- схарактеризувати сучасний стан формування інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО в кризових умовах;
- розглянути Open Access як перспективу розвитку інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО;
- проаналізувати зарубіжних країн щодо впровадження інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО як перспектива формування інформаційної культури.

Об’єкт дослідження – інформаційна культура.

Предмет дослідження – формування інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО в кризових умовах.

Методи дослідження. У кваліфікаційній магістерській роботі використано загальнонаукові методи аналізу, синтезу, узагальнення та порівняння. Метод аналізу та узагальнення застосовували при вивченні наукової літератури за темою дослідження; для з’ясування складових поняття «інформаційна культура» та особливостей нормативно-правового забезпечення її функціонування. Метод синтезу застосовано для формулювання основних результатів і висновків роботи. Метод порівняння використовувався для вивчення досвіду зарубіжних країн щодо впровадження інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО.

Наукова новизна дослідження. У цій роботі вперше узагальнено й схарактеризовано формування інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО в кризових умовах.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати дослідження можуть бути використані в управлінні науково-освітнім простором ЗВО, під час викладання дотичних проблемі дослідження освітніх компонент.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні результати й висновки магістерської роботи викладено у публікації: Карпенко О.О., Бондаренко А.В. Інформаційна культура в освітньому середовищі ЗВО в кризових умовах. *Соціальні комунікації в умовах глобалізації суспільства: виклики та перспективи*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, 07 листопада, 2024 року. Київ, 2024. С. 43.

Структура роботи зумовлена метою й завданнями дослідження й складається зі вступу, трьох розділів, висновків, переліку посилань. Загальний обсяг роботи – 61 сторінка, основний текст – 50 сторінок, перелік посилань – 41 (на 5 сторінках).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗВО В КРИЗОВИХ УМОВАХ

1.1. Інформаційна культура як складова сьогодення: загальна характеристика

Інформаційна культура є однією з основних складових сучасного соціуму, яка визначає здатність індивідуумів та колективів ефективно взаємодіяти з інформацією, використовувати її для досягнення своїх цілей і критично оцінювати отриману інформацію. Для розуміння сутності поняття інформаційної культури необхідно проаналізувати визначення її складових.

Основними складовими інформаційної культури є інформаційна грамотність, комп'ютерна грамотність, медіаграмотність, цифрова грамотність, інформаційна компетентність. Інформаційну культуру часто ототожнюють з поняттям інформаційної грамотності, яке є більш вживаним у світовій науковій спільноті щодо розпізнавання, пошуку, оцінювання, знаходження необхідної для споживача інформації. Але, беручи до уваги сутність термінів «культура» та «грамотність», можна зробити висновок, що грамотність є частиною культури, оскільки грамотність традиційно розглядається як вміння людей лише читати, писати та рахувати [41], проте існує також сучасна концепція, яка розглядає її як вміння використовувати мову, цифри, зображення, комп'ютери та інші основні засоби для розуміння, спілкування, отримання корисних знань та використання домінуючих у культурі символічних систем. Іноді інформаційну грамотність визначають як метаграмотність, що включає медіаграмотність, цифрову грамотність, ІКТ-грамотність та візуальну грамотність, оскільки йдеться про підготовку людей до продукування та обміну інформацією через соціальні медіа та онлайн-спільноти. Існують також різні підходи до розгляду інформаційної культури: як цінностей, норм і практик; як частини організаційної культури

будь-якої організації, що здійснює діяльність з управління інформацією; як сукупності принципів і механізмів, що забезпечують взаємодію етнічних і національних культур, у широкому розумінні, і як оптимальних способів надання інформації споживачам для вирішення їхніх завдань, а також розвитку системи навчання людей ефективному використанню інформації завдяки вдосконаленню механізмів технічних засобів її створення, зберігання та передачі, у вузькому розумінні.

Крім того, поняття інформаційної культури також часто ототожнюють з поняттям комп'ютерної грамотності, яка може бути складовою інформаційної культури лише в тому випадку, якщо визначати її як уміння ефективно використовувати комп'ютери та пов'язані з ними технології для вирішення завдань. Але можна стверджувати, що ефективність комп'ютерної грамотності залежить від інформаційної компетентності людини, яку можна розглядати як здатність ідентифікувати, знаходити та ефективно й етично використовувати інформацію, що відповідає потребам споживачів, за допомогою навичок роботи з інформаційними технологіями. Медіаграмотність як критичне мислення в оцінці інформації, отриманої із засобів масової інформації (телебачення, радіо, газет і журналів, Інтернету), також може бути лише складовою інформаційної культури, так само як і цифрова грамотність, яка зосереджує свою увагу на інформації в мережі.

За визначенням О. О. Карпенко інформаційна культура – це сукупність знань, умінь, навичок, поведінки, світогляду та цінностей людей глобального інформаційного суспільства щодо надання інформації, яка відповідає потребам споживачів, за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій [38].

У сучасному світі, де інформація стає найважливішим ресурсом для розвитку та функціонування як окремих осіб, так і цілих суспільств, питання розвитку інформаційної культури набуває надзвичайної актуальності. З

огляду на це, важливо розглядати інформаційну культуру як одну з основних складових процесу соціалізації, освіти та наукової діяльності.

Зрозуміти сутність інформаційної культури можна також за допомогою її типології, яка характеризується такими ознаками: основна мета управління інформацією, інформаційні цінності та норми, інформаційна поведінка з точки зору інформаційних потреб, пошук інформації та використання інформації [37].

Інформаційна культура класифікується на різні типи:

- функціональна культура, яка є засобом менеджерів для контролю та впливу на працівників в організації;
- культура обміну, яка означає використання інформації для підвищення ефективності роботи організації
- допитлива культура, яка передбачає пошук інформації для прогнозування шляхів покращення роботи працівників;
- культура відкриття або культура, орієнтована на результат, яка передбачає особистісне зростання працівників для впровадження нових інновацій з метою підвищення конкурентоспроможності організації;
- культура прийняття ризику, яка передбачає заохочення інновацій, творчості та пошуку нових ідей у роботі організації тощо [39].

Одним з головних пріоритетів глобального інформаційного суспільства є освіта (зокрема, вища), яка прагне дати інформацію як знання в певній галузі науки для підготовки висококваліфікованих фахівців для процвітання суспільства. У глобальному інформаційному суспільстві вища освіта спрямована на підвищення її якості в контексті інтеграції до Європейського Союзу, щоб бути адекватною загальноприйнятим стандартам. У такому суспільстві нові інноваційні технологічні засоби є складовими освіти для досягнення її цілей (дидактичне забезпечення, індивідуалізація викладання і навчання, підготовка педагогічних кадрів тощо).

В освіті інформаційна культура є важливою складовою професійної компетентності педагога, оскільки від рівня його здатності працювати з інформаційно-комунікаційними технологіями та мати інформаційно-аналітичні навички залежать ефективність педагогічної діяльності, розвиток креативного мислення, а також здатність моделювати педагогічні процеси та здійснювати комунікацію. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє дослідникам виокремити в змісті поняття «інформаційна культура» кілька ключових аспектів: уміння працювати з інформаційними технологіями, комп'ютерна грамотність, знання про інформацію та її середовище, а також навички ефективної роботи з інформацією в умовах сучасного постіндустріального суспільства.

Водночас важливо зазначити, що в педагогічних науках існує певна суперечність щодо трактування сутності інформаційної культури. Це підтверджується тим, що питання формування інформаційної культури майбутніх фахівців найчастіше розглядається через призму монодисциплінарного підходу, який зосереджений на таких напрямках, як основи бібліотечно-бібліографічних знань, культура читання, основи раціональної роботи з книгою, інформатика та науково-технічна інформація, а також обчислювальна техніка й основи комп'ютерної грамотності.

Основні складові інформаційної культури педагога включають: інформаційні знання і вміння, необхідні для ефективного використання персональних комп'ютерів та периферійних пристроїв; здатність працювати з програмним забезпеченням, використовувати програми для пошуку, обробки та передачі інформації; знання безпечних умов використання комп'ютерів у навчальному процесі; вміння розробляти і реалізовувати навчально-методичні матеріали; освоєння програмних засобів навчального призначення; а також здатність до самоосвіти та постійного розвитку [6, с. 13].

Процес педагогічної комунікації в сучасній вищій школі складається з викладачів, студентів та засобів навчання, до яких належать інформаційно-комунікаційні технології. Це означає, що основними складовими інформаційної культури у вищій школі глобального інформаційного суспільства є інформаційна грамотність, комп'ютерна грамотність та інформаційна компетентність, які мають бути обов'язковими не тільки для студентів, але й для викладачів як експертів з формування інформаційної культури студентів [39].

Один із основних аспектів інформаційної культури – це здатність здійснювати пошук і відбір інформації з різних джерел. У сучасному світі обсяг інформації, що щодня генерується в різних сферах життя, значно перевищує можливості її переробки індивідуумами. Крім того, інформаційна культура включає в себе вміння не лише ефективно взаємодіяти з інформаційними технологіями, а й розуміти етичні та правові аспекти використання інформації, зокрема в контексті авторських прав, конфіденційності та безпеки.

Інформаційна культура також має важливу роль у розвитку критичного мислення. У сучасному інформаційному просторі велика кількість контенту має маніпулятивну спрямованість, що створює необхідність для розвитку навичок медіаграмотності. Відповідно, вміння оцінювати достовірність джерел інформації, розуміти методи маніпуляції та пропаганди є важливим аспектом сучасної інформаційної культури [28].

У кризових умовах, таких як пандемія COVID-19 чи військові конфлікти, роль інформаційної культури стає ще більш значущою. У таких ситуаціях не тільки важливо отримувати правильну та актуальну інформацію, але й вміти адаптуватися до нових реалій, часто в умовах обмеженого доступу до інформації. Наприклад, перехід на дистанційне навчання, що став вимогою в умовах пандемії, вимагає від усіх учасників освітнього процесу не лише технічних знань, а й високого рівня

інформаційної культури. Під час пандемії цифрові платформи стали основним інструментом для організації навчального процесу, і здатність ефективно користуватися цими платформами стала необхідною умовою для забезпечення безперервності освіти [15]. Незважаючи на різноманітні погляди на окремі аспекти інформаційної культури, науковці виділяють дві позиції, які визначають необхідні знання та характеристики особистості майбутніх вчителів.

Інформаційна культура має вирішальне значення не лише в індивідуальній практиці, але й на рівні організацій. ЗВО повинні мати стратегії розвитку інформаційної культури серед студентів, викладачів та адміністрації. Оскільки сучасний освітній процес неможливий без застосування цифрових технологій, важливим завданням стає інтеграція інформаційної культури в освітнє середовище, для забезпечення чого в кризових умовах важливо розвивати у студентів не лише технічні навички, а й здатність до самоосвіти, критичного аналізу та адаптації до нових інформаційних умов.

Посилення значення інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО зумовлене такими факторами: значним зростанням обсягів інформації, що є наслідком прискореного науково-технічного прогресу; «розпорошенням» інформації через диференціацію та інтеграцію педагогічної науки; швидким «старінням» знань через зміни в наукових і соціальних парадигмах.

Серед ключових проблем формування інформаційної культури можна виділити кілька аспектів, таких як: створення термінологічного словника – системи інформаційних визначень, що дозволяють орієнтуватися в інформаційному просторі; здатність здійснювати інформаційно-аналітичну діяльність для задоволення своїх інформаційних потреб; володіння стратегіями пошуку та аналізу інформації; готовність до ефективного використання різноманітних джерел інформації (як традиційних, так і

цифрових); регулювання інформаційної поведінки особистості; реалізація індивідуальних особливостей у процесі інформаційної діяльності.

Сучасне інформаційне суспільство поребує від педагога не лише певних знань та умінь, але й особливого стилю мислення для адаптації до змін, що відбуваються в інформаційному просторі. Педагог має вміти ефективно взаємодіяти з інформаційно-освітнім середовищем у своїй професійно-педагогічній діяльності. Інформаційна культура, в свою чергу, виконує низку функцій:

- регулятивну – впливає на діяльність у цілому, включаючи інформаційну;
- пізнавальну щодо дослідницької діяльності;
- комунікативну – є важливим елементом взаємодії між людьми;
- виховну як складову загальної людської культури і поведінки.

Основою розуміння терміну «інформаційна культура особистості», як кожного учасника освітнього середовища ЗВО, є поняття «культура», яке доповнене відповідно до специфіки діяльності особистості, та є складовою загальної культури [32].

У науково-педагогічній літературі можна зустріти різноманітні визначення поняття «культура» та її сутності. У філософському словнику культура розглядається як сукупність матеріальних і духовних надбань суспільства, що відображають рівень розвитку суспільства і людини, а також результати продуктивної діяльності. Вужче розуміння культури охоплює сферу духовного життя, зокрема систему освіти, виховання і творчості. Культура також визначається через рівень освіченості та вихованості людей, а також через рівень оволодіння певними галузями знань чи діяльності. Культура є результатом суспільної праці, яка здатна змінювати як дійсність, так і саму людину. На основі цього вчені виокремлюють різні рівні культури залежно від соціальних груп і професій. У рамках філософської концепції культура поділяється на три рівні:

загальний, особливий і одиничний, де культура особистості включає як творчу складову, так і окремі етапи її розвитку.

В умовах сучасної інформаційної революції, що супроводжується стрімким розвитком цифрових технологій, інформаційна культура стає необхідною умовою для успішного функціонування як індивідумів, так і організацій у суспільстві. Вища освіта, як один із основних інститутів соціалізації, повинна активно впроваджувати розвиток інформаційної культури серед студентів та викладачів. Саме через інформаційну культуру можна забезпечити адаптацію до швидко змінюваного світу, де інформація є ключовим фактором не лише для освіти, але й для економічного, соціального та політичного розвитку. Зокрема, у кризових умовах роль інформаційної культури у вищій освіті стає ще важливішою, адже вона забезпечує сталість освітнього процесу, дозволяє ефективно долати обмеження та виклики, пов'язані з кризовими ситуаціями, і сприяє розвитку критичного мислення серед студентів, що є важливим для їхньої підготовки до професійної діяльності в умовах нестабільності [21].

Інформаційна культура є основою для формування медіаграмотності у здобувачів ЗВО. Оскільки саме ЗВО відіграють ключову роль у формуванні інтелектуального потенціалу нації, то інтеграція ефективних методів інформаційної освіти повинна стати важливою складовою їх діяльності. У кризових умовах, коли інформація може стати інструментом маніпуляцій, важливо навчати студентів розпізнавати дезінформацію, розуміти етичні норми використання інформаційних технологій і забезпечення їх безпеки.

Для ефективного функціонування інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО необхідно розробити програму навчання, яка включатиме не тільки технічні аспекти, а й питання етики, правових норм та психології впливу медіа. Студенти повинні бути ознайомлені з правами та обов'язками у сфері використання інформації, а також з правилами

безпеки у кіберпросторі. В умовах кризових ситуацій, коли значення інформації збільшується, це особливо важливо.

Одним із важливих завдань в умовах криз є підвищення рівня медіаграмотності серед студентів та викладачів. Медіаграмотність дозволяє не тільки усвідомлювати та критично сприймати інформацію, а й ефективно реагувати на інформаційні загрози. У кризових умовах, коли спостерігаються хвилі дезінформації, важливо навчати громадян, зокрема студентів, як виявляти фейки, маніпуляції та неправдиву інформацію [28].

Студенти повинні володіти навичками роботи з різноманітними джерелами інформації, аналізувати отриману інформацію з різних точок зору та робити обґрунтовані висновки. Це важливо не тільки для успішного навчання, а й для активної участі в житті суспільства.

Таким чином, інформаційна культура в умовах сучасної інформаційної революції набуває особливої значущості як для індивідуального розвитку особистості, так і для функціонування соціальних інститутів, зокрема ЗВО. Інтеграція інформаційної культури у систему освіти є необхідною умовою для забезпечення адаптації студентів до вимог глобалізованого цифрового середовища, яке постійно змінюється. Вища освіта, завдяки своїй соціалізуючій ролі, повинна активно формувати у студентів уміння ефективно користуватися інформацією, критично сприймати її та забезпечувати етичне використання цифрових технологій.

Особливо важливою є роль інформаційної культури у медіаграмотності, яка є важливим інструментом у боротьбі з дезінформацією та маніпуляціями. В умовах інформаційних криз та високого рівня фейків медіаграмотність стає однією з основних складових громадянської відповідальності. Університети мають бути підготовлені до викликів сучасного інформаційного простору, адже вони не лише надають студентам знання, а й формують у них компетентності, що дозволяють орієнтуватися у цьому просторі.

Розвиток інформаційної культури в освітньому середовищі вищих навчальних закладів не обмежується лише технічними аспектами роботи з інформацією, але й включає етичні та правові норми її використання, а також питання безпеки в кіберпросторі. У зв'язку з цим необхідно розробити комплексну програму навчання, що сприятиме формуванню у студентів відповідальних навичок роботи з інформацією, усвідомлення її впливу на суспільство та розвиток критичного мислення.

Отже, упровадження ефективної системи навчання з інформаційної культури в ЗВО має стати важливою складовою освітньої політики країни, оскільки воно сприятиме розвитку інтелектуального потенціалу нації, підвищенню національної безпеки та громадянської свідомості в умовах інформаційних викликів ХХІ століття.

1.2. Нормативно-правове забезпечення функціонування інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО в кризових умовах

Сучасний розвиток інформаційної культури потребує вдосконалення національної нормативно-правової бази.

В Україні, як і в інших країнах, розроблені певні законодавчі акти, що стосуються захисту інформації, забезпечення її доступності та безпеки. Відповідно до Закону України «Про інформацію», кожен громадянин має право на доступ до інформації та повинний нести відповідальність за її використання. У кризових умовах, коли інформація може бути не тільки корисною, але й небезпечною (наприклад, у випадку дезінформації або кіберзагроз), важливо забезпечити ефективну правову регуляцію використання інформаційних технологій [30].

Правова база є важливою складовою системи управління інформаційною культурою в освітньому середовищі. У контексті вищої

освіти, інформаційна культура є невід'ємною частиною компетентності студентів та викладачів, які повинні мати навички ефективного використання інформаційних технологій. Однак, це питання не обмежується лише аспектами доступу до інформації чи її безпеки. В умовах кризових ситуацій, зокрема воєнних, природних катастроф чи соціально-політичних потрясінь, виникає необхідність у запровадженні особливих механізмів захисту та оперативного реагування на інформаційні загрози.

Враховуючи ситуацію, що складається в Україні, постає необхідність удосконалення національної нормативно-правової бази в напрямку розвитку інформаційної культури в освітніх установах. Законодавчі акти повинні визначати чіткі правила забезпечення інформаційної безпеки, розвитку медіаграмотності серед студентів та викладачів, а також сприяти впровадженню етичних стандартів щодо використання інформації в кризових умовах.

Стаття 34 Конституції України, частини 1 та 2, надають кожній людині право на свободу думки та слова, право вільно висловлювати свої погляди і переконання, а також право на вільне збирання, зберігання, використання та поширення інформації будь-яким способом — на свій вибір. Це дає можливість громадянам самостійно обирати, чи брати участь у певних видах інформаційної діяльності, а також визначати для себе рівень знань, вмінь та навичок, необхідних для цієї діяльності. Згідно з частиною 1 статті 35 Конституції, яка гарантує кожному свободу світогляду та віросповідання, держава не має права втручатися в вибір релігійних, наукових або інших світоглядних установок громадян [24]. Таким чином, рішення щодо оволодіння інформаційною культурою є особистим вибором кожної людини і не регулюється правом, а стосується її власної відповідальності. Однак людина не існує в ізоляції і постійно вступає у різні правовідносини, внаслідок чого з'являються нові права та обов'язки. Деякі з цих обов'язків вимагають наявності певних особистісних якостей, знань,

вмінь і навичок, відсутність яких може перешкоджати реалізації прав. Наприклад, відсутність знань, пов'язаних з інформаційною культурою, може призвести до недостатнього рівня освіти або професійної підготовки.

Принцип прозорості формування інформаційної культури базується на положеннях частини 2 статті 3 Конституції України, згідно з якою держава несе відповідальність перед людиною за свою діяльність, а також на статті 2 Закону України «Про інформацію», де відкритість та доступність інформації, а також свобода її обміну визнані основними принципами інформаційних відносин. Принцип прозорості діяльності органів публічного управління був визначений ще в Скандинавських принципах належного урядування у середині 1990-х років. Прозорість як принцип формування інформаційної культури повинна передбачати відкритість роботи органів публічної влади, які здійснюють політику у сфері інформаційної культури, а також доступність правових документів, що визначають вимоги до рівня інформаційної культури серед випускників навчальних закладів, представників органів публічної влади та інших установ, до яких висуваються спеціальні вимоги. Також важливо залучати громадськість до обговорення проектів правових актів, які стосуються розвитку інформаційної культури.

В Україні існує низка законів та нормативних актів, що регулюють питання, пов'язані з інформаційною безпекою та культурою.

Прикладом правової регламентації вимог до володіння елементами інформаційної культури є статті 25–27 Закону України «Про Національну поліцію», які встановлюють вимоги до працівників поліції щодо виконання певних видів інформаційної діяльності, включаючи знання та застосування як інструментальних, так і комунікативних аспектів інформаційної культури [6].

У Законі України «Про культуру» немає прямого закріплення положень, які б визнавали інформаційну культуру як невід'ємну частину

культури сучасної особистості, суспільства та держави. Водночас, серед позитивних моментів цього Закону щодо обговорюваної теми, вважаємо за доцільне, зазначити кілька важливих аспектів. Зокрема, він включає інформаційну діяльність до сфери культурної діяльності, підкреслюючи, що в культурному просторі України задовольняються також і інформаційні потреби громадян (ст. 1). Також одним з основних напрямів законодавства є забезпечення доступу до культурних цінностей та спадщини, а також інформації про них (ст. 2). Крім того, у статті 17 Закону зазначено, що держава має створювати умови для реалізації професійної творчої діяльності в таких сферах, як література, театральне та музичне мистецтво, образотворче та декоративно-ужиткове мистецтво, музейна справа, архітектура, кінематографія, журналістика, інформаційна та дизайнерська діяльність, науково-дослідні роботи, реставрація та інші напрямки, що сприяють розвитку культури. Проте, важливо зазначити, що Закон не містить положень, які б визнавали право кожної людини на інтеграцію в міжнародний культурний простір, в тому числі шляхом використання інформаційних технологій. Замість цього, увага знову акцентується на необхідності збереження і розвитку культурної та мовної самобутності, традицій і обрядів (ст. 6).

У «Доктрині інформаційної безпеки України» (2017 року) більше не згадується про цифрову грамотність і культуру безпеки в кіберпросторі. Натомість, з'являються нові терміни, такі як «медіа-культура» та «медіа-грамотність», але їх зміст не розкривається. Оскільки ці категорії також включено до цілей державної інформаційної політики, можна зробити висновок, що, з одного боку, включення розвитку інформаційної культури до пріоритетних завдань цієї політики є безсумнівним, але з іншого боку, постійні зміни в термінології, запропоновані законодавцем, створюють певну розмитість у цілях інформаційної політики та ускладнюють визначення ефективних шляхів їх досягнення [18]. У 2017 році також був

ухвалений Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». У цьому Законі, окрім згаданих підвищення «цифрової грамотності» громадян та розвитку культури безпечного поведіння в кіберпросторі, терміни з науково-фантастичних фільмів набули офіційного статусу. Зокрема, введено такі поняття, як «кіберпростір», «кіберзагрози», «кібератаки», «кіберінцидент», «кібероборона», «кіберзахист», «кіберзлочин», «кібертероризм», «кібершпигунство» тощо [31]. У п. 9 Закону України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» вказано на необхідність розвитку інформаційної культури громадян, зокрема, комп'ютерної грамотності, однак не визначено конкретних суб'єктів, які повинні реалізувати це завдання, що робить положення досить декларативним. Натомість, суб'єкти, відповідальні за реалізацію завдань у цій сфері, чітко визначені у статті 4 Закону України «Про Національну програму інформатизації». Згідно з цим Законом, його дія поширюється на відносини, які виникають під час формування та виконання Національної програми інформатизації, а до суб'єктів, що беруть участь у таких відносинах, належать: замовники робіт з інформатизації; виконавці завдань і проектів інформатизації; організації, які здійснюють експертизу окремих завдань та проектів інформатизації; користувачі автоматизованих та інших інформаційних систем і засобів інформатизації.

Закон України «Про захист персональних даних» визначає правила зберігання, обробки та захисту персональних даних, що є важливим аспектом в умовах розвитку цифрових технологій.

Закон України «Про кібербезпеку» – важливий інструмент, який сприяє безпеці інформаційних систем в Україні, у тому числі в сфері освіти.

Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» визначає правові основи використання електронних документів, що набуває особливої важливості під час використання електронних ресурсів у навчальному процесі.

«Стратегія національної кібербезпеки України» визначає стратегічні цілі у сфері забезпечення кібербезпеки та функціонування інформаційних систем в Україні.

Крім того, в умовах глобалізації і інтеграції з іншими державами необхідно враховувати міжнародні нормативно-правові акти, що регулюють інформаційну безпеку, такі як «Конвенція про кіберзлочинність» (Будапештська конвенція), яка є важливим інструментом для співпраці між державами в питаннях боротьби з кіберзлочинністю.

Нажаль, взаємозв'язок між формуванням інформаційної культури та освітою відображено лише опосередковано у новому законодавстві України в сфері освіти. Зокрема, у статті 1 Закону України «Про освіту» (2017 рік) вводиться термін «компетентність», який розглядається як динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей та інших особистих якостей, що визначають здатність особи успішно інтегруватися в соціум, здійснювати професійну діяльність або продовжувати навчання. Серед ключових компетентностей, які необхідні кожній людині для успішної життєдіяльності, законодавець виділяє інформаційно-комунікаційну та культурну компетентність (ст. 12), що безпосередньо пов'язано з інформаційною культурою.

Згідно зі статтею 6 Закону, що окреслює засади державної політики в освіті, одним із принципів освітньої діяльності є різноманітність та збалансованість інформації з політичних, світоглядних і релігійних питань, що є важливою складовою інформаційної культури особи. Також у законодавстві вводиться поняття «інформальна освіта» (самоосвіта) – процес здобуття компетентностей, що здійснюється самостійно через повсякденну діяльність у професійній, громадській, сімейній чи дозвіллевій сферах (ст. 8, п. 4). Це можна розглядати як неформальний процес розвитку загальної та інформаційної культури. Щодо форм освіти, то Закон також розглядає дистанційну форму як індивідуалізований процес навчання, який

переважно здійснюється за допомогою сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій (ст. 9, п. 4). Важливою складовою успішності такої форми є рівень інформаційної культури учасників.

Проведений аналіз статті 42 Закону щодо «Академічної доброчесності», яка включає етичні принципи та правила для учасників освітнього процесу, що регулюють навчання, викладання та наукову діяльність, можна побачити чітку інформаційну складову цієї концепції, засвідчив, що вона має важливе значення для діяльності педагогів, науковців та освітян у цілому, підкреслюючи важливість етичних норм у формуванні інформаційної культури [6].

Виходячи з аналізу, можна стверджувати, що введення поняття «інформаційна культура» в українське законодавство в галузі освіти та культури значно полегшило б формулювання низки нормативних актів, що стосуються інформаційного та правового регулювання. Такий крок дозволив би зменшити прогалини в законодавстві, пов'язані з відсутністю системного зв'язку між інформаційними та культурними правами громадян. Плутанина в термінах, які стосуються формування інформаційної культури, негативно впливає на правозастосовну діяльність у цій сфері. Паралельне використання термінів «електронна культура», «мережева культура», «віртуальна культура», «кіберкультура», «медіа-культура», «медіа-грамотність», «цифрова грамотність» та інші не дозволяє створити ефективну систему розвитку інформаційної культури в країні.

Отже, можна стверджувати, що в кризових умовах важливість нормативно-правового забезпечення функціонування інформаційної культури зростає. З одного боку, це дозволяє гарантувати безпеку інформаційних систем і захист прав громадян. З іншого боку, необхідно враховувати специфіку кризових ситуацій, коли традиційні механізми правового регулювання можуть бути недостатньо ефективними. Важливим кроком у розвитку правової бази є впровадження законодавчих змін, які

дозволяють оперативно реагувати на нові виклики в інформаційній сфері. Відповідно, необхідно удосконалювати існуючі закони, створюючи нові, які враховують швидкий розвиток технологій і нові форми кіберзагроз. Підсумовуючи, можна зазначити, що функціонування інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО в умовах кризових ситуацій вимагає комплексного підходу, що включає як зміцнення нормативно-правового забезпечення, так і активне підвищення рівня медіаграмотності серед усіх учасників освітнього процесу. В умовах динамічних змін в інформаційному середовищі, розвиток цієї сфери є невід'ємною частиною стратегічного розвитку країни.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗВО В КРИЗОВИХ УМОВАХ

2.1. Структура інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО в кризових умовах

Інформаційна культура є ключовим елементом, який визначає ефективність навчального процесу у ЗВО в умовах інформаційного суспільства. Вона формує здатність учасників освітнього процесу – студентів, викладачів, адміністрації – ефективно використовувати інформацію, працювати з сучасними технологіями, а також усвідомлено взаємодіяти з медіапростором та інформаційним середовищем. Формування інформаційної культури в структурі освітнього середовища ЗВО включає кілька ключових складових, які разом створюють цілісну систему.

Структура інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО є важливим елементом, що визначає успішність і ефективність навчального процесу в умовах сучасного інформаційного суспільства [11]. Формування інформаційної культури в ЗВО охоплює широкий спектр аспектів, що включають доступ до інформаційних ресурсів, розвиток інформаційних навичок, медіаграмотності та етичних стандартів у використанні інформації. Це важливий процес, що сприяє розвитку критичного мислення, підтримує інноваційні методи навчання та сприяє інтеграції студентів, викладачів і адміністрації в глобальний інформаційний простір.

Важливими елементами інформаційної культури в освітньому середовищі є технічна інфраструктура, організація доступу до цифрових і традиційних навчальних ресурсів, включаючи бібліотеки, репозитарії, наукові бази даних і ресурси з відкритим доступом (open access). Бібліотеки, зокрема, займають центральне місце в системі підтримки інформаційної культури, забезпечуючи студентів і викладачів доступом до наукових

публікацій, підручників, монографій і інших ресурсів, що підтримують навчальний процес. Розвиток репозитаріїв та open access ініціатив дозволяє створити відкритий і рівний доступ до знань для всіх учасників освітнього процесу, а також сприяє зростанню академічної мобільності та розвитку наукового потенціалу закладу.

Враховуючи важливість кожного з цих аспектів, структура інформаційної культури освітнього середовища ЗВО може бути подана як комплекс взаємопов'язаних складових, що охоплюють технічний, навчальний, соціокультурний, організаційний та педагогічний аспекти. Розгляд цих компонентів дає змогу зрозуміти, як ЗВО формують сприятливе середовище для ефективного використання інформаційних технологій і ресурсів, а також підтримують розвиток інформаційної культури серед студентів і викладачів. Структуру інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО у кризових умовах показано на рисунку 2.1.

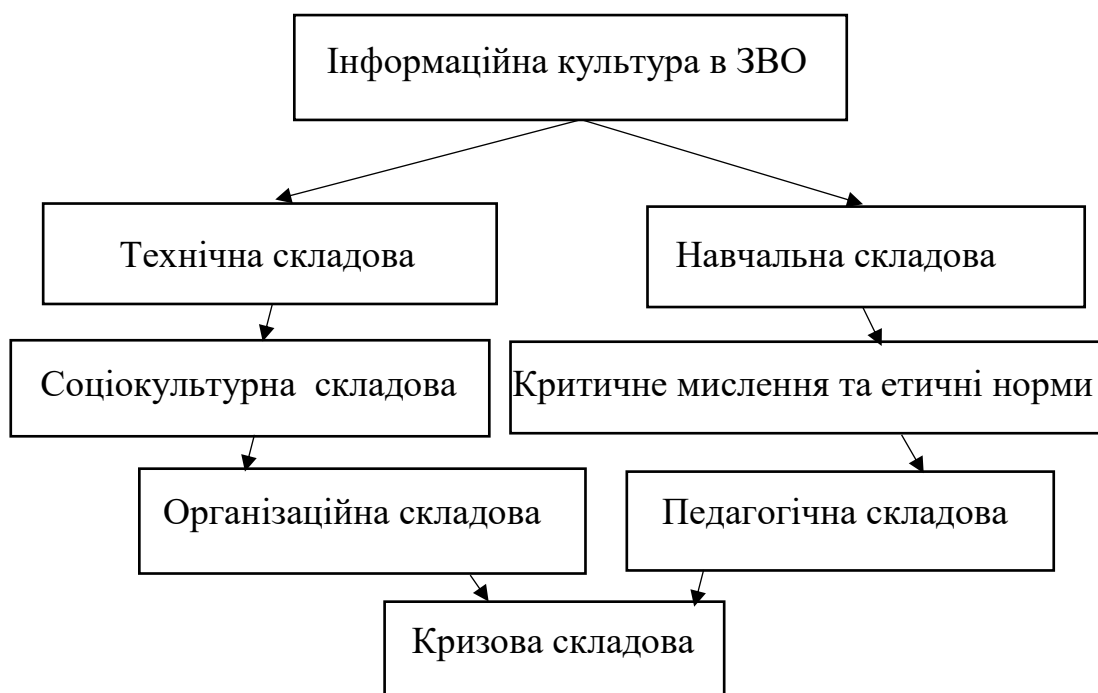

Рисунок 2.1 – Структура інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО

Центральним елементом цієї схеми є інформаційна культура, що охоплює всі аспекти освітнього процесу, де інформація, технології та медіа займають важливу роль.

Технічна складова – це технічна інфраструктура, яка забезпечує доступ до необхідних цифрових інструментів, інформаційних систем та ресурсів. Вона включає комп'ютери, інтернет, програмне забезпечення та онлайн-платформи для навчання, зберігання та обробки інформації.

Ключові елементи:

- відповідне технічне оснащення ЗВО;
- доступ до електронних баз даних, бібліотек та їх репозитаріїв, онлайн-ресурсів;
- використання сучасних онлайн платформ для навчання (Moodle, Google Classroom).

Навчальна складова спрямована на формування інформаційної грамотності та здатності працювати з інформацією в різних формах: пошук, аналіз, оцінка, використання та збереження інформації. Включає навчання навичкам використання цифрових технологій, медіаграмотності та критичного мислення. Її ключовими елементами є такі:

- інформаційна грамотність студентів і викладачів;
- медіаграмотність та вміння відрізняти фейки від достовірної інформації;
- розвиток цифрових компетенцій для навчального та наукового процесу.

Соціокультурна складова охоплює взаємодію студентів і викладачів з інформаційним простором, який визначає культурні норми використання інформації в ЗВО. Важливим аспектом є забезпечення доступу до культурних ресурсів та можливість використовувати цифрові технології для розширення меж навчання та комунікації. Її ключові елементи:

- інклюзивність доступу до інформаційних ресурсів;

- взаємодія студентів, викладачів та адміністрації через цифрові платформи;

- підтримка культурних і наукових ініціатив через цифрові медіа.

Критичне мислення та етичні норми – це вміння критично осмислювати отриману інформацію, оцінювати її достовірність і використовувати її для побудови власних думок і переконань. Етичні норми включають вміння працювати з інформацією відповідно до законів (авторські права, конфіденційність, етика використання інформації в мережі). Ключові елементи:

- формування критичного мислення в студентів і викладачів;
- використання етичних принципів в інформаційному просторі (неприпустимість плагіату, обробка персональних даних);
- оцінка медіа-контенту з точки зору етики та прав людини.

Організаційна складова – це створення умов для ефективного функціонування інформаційної культури в ЗВО. Включає організацію доступу до ресурсів, управління інформаційними потоками, надання необхідної підтримки учасникам навчального процесу. Ключові елементи:

- розробка внутрішніх політик з інформаційної безпеки (положення ЗВО);
- упровадження навчальних курсів і тренінгів для викладачів і студентів;
- управління доступом до навчальних і наукових ресурсів через систему іт-підтримки.

Педагогічна складова – це методики та стратегії, що включають інтеграцію ІКТ в навчальний процес та підтримку викладачів у розвитку інформаційних компетенцій. Ключовими елементами педагогічної складової є такі:

- використання цифрових технологій у навчанні (відео-лекції, онлайн тести, інтерактивні вправи);

- підготовка викладачів до використання інноваційних методів навчання з інформаційними технологіями;
- упровадження медіа-освітніх програм.

Кризова складова включає адаптацію до нових умов, таких як дистанційне навчання під час пандемії чи війни. Розвиток інформаційної культури в кризових умовах сприяє збереженню якості навчального процесу та підтримує стабільність освітньої діяльності. Ключові елементи цієї складової:

- адаптація до дистанційного навчання;
- використання онлайн-ресурсів і платформ в умовах обмеженого доступу до традиційних навчальних засобів;
- психологічна підтримка студентів і викладачів через онлайн-комунікацію.

Отже, інформаційна культура в структурі освітнього середовища ЗВО складається з кількох взаємопов'язаних складових, які забезпечують ефективне навчання, сприяють розвитку інформаційних компетенцій та підтримують безпеку і етику в інформаційному просторі. Формування цієї культури є ключовим для адаптації ЗВО до сучасних викликів, забезпечення рівного доступу до знань та розвитку критичного мислення серед студентів і викладачів.

2.2. Інформаційна культура учасників освітнього простору ЗВО

Інформаційна культура є однією з ключових складових сучасної освіти, яка визначає рівень здатності студентів, викладачів і адміністрації закладів вищої освіти (ЗВО) ефективно взаємодіяти з інформацією, адекватно використовувати інформаційно-комунікаційні технології та аналізувати медіа-простір. В умовах цифровізації освіти, постійного оновлення знань та появи нових технологій роль інформаційної культури у навчальному процесі значно зростає. Інформаційна культура учасників

освітнього процесу ЗВО включає в себе низку компонентів, серед яких можна виділити інформаційну грамотність, здатність до ефективного використання інформаційних технологій, уміння критично оцінювати інформацію та розуміти етичні аспекти її використання.

Інформаційна культура учасників освітнього простору ЗВО визначається як сукупність знань, умінь та навичок, необхідних для ефективного використання інформації, інтеграції в інформаційний простір, взаємодії з цифровими ресурсами та аналізу медіа-контенту. Для студентів, викладачів і адміністрації ЗВО інформаційна культура є не тільки набором технічних навичок, але й важливою складовою особистісного розвитку, яка забезпечує можливість для гнучкого реагування на зміни в освітньому процесі і професійній діяльності. Це особливо важливо в умовах глобалізації та інтеграції інформаційних технологій у всі сфери життя.

Інформаційна культура включає не лише технічні навички, а й здатність до критичного мислення, оцінки інформаційних ресурсів, а також етичних і правових аспектів їх використання. В умовах швидкого розвитку цифрових технологій важливо, щоб учасники освітнього процесу мали навички ефективного пошуку, аналізу та застосування інформації у своїй професійній діяльності, а також здатність адаптуватися до нових умов навчання та роботи в умовах постійних змін.

Інформаційну культуру учасників освітнього простору ЗВО (рис. 2.2) можна розглядати через призму кількох ключових компонентів:

1. Інформаційна грамотність, що передбачає здатність ефективно знаходити, оцінювати, використовувати і створювати інформацію. Студенти, викладачі та адміністрація повинні вміти користуватися інформаційними системами, пошуковими ресурсами, цифровими інструментами для отримання та обробки інформації, а також вміння відрізняти достовірну інформацію від фальшивої чи маніпулятивної;

2. Цифрова грамотність як набір навичок, необхідних для ефективної роботи з цифровими технологіями. Цей компонент включає в себе вміння працювати з комп'ютерними програмами, Інтернет-ресурсами, програмним забезпеченням для навчання та адміністрування навчального процесу, використання цифрових платформ для спілкування, навчання та організації роботи;

3. Медіаграмотність – уміння критично оцінювати інформацію, яка надходить з різних медіа-джерел, включаючи соціальні мережі, новинні сайти, телевізійні канали та інші інформаційні ресурси. Важливо, щоб учасники освітнього процесу ЗВО мали здатність розпізнавати маніпуляції, пропаганду та дезінформацію, що особливо актуально в умовах постійного потоку інформації;

4. Інформаційна етика – знання та дотримання етичних норм і стандартів використання інформації. Зокрема, це питання авторських прав, конфіденційності, захисту даних і забезпечення безпеки в онлайн-середовищі;

5. Комунікативні навички – уміння ефективно комунікувати за допомогою інформаційних технологій, бути частиною інформаційного суспільства, долати цифровий розрив та організовувати комунікацію з іншими учасниками освітнього процесу.

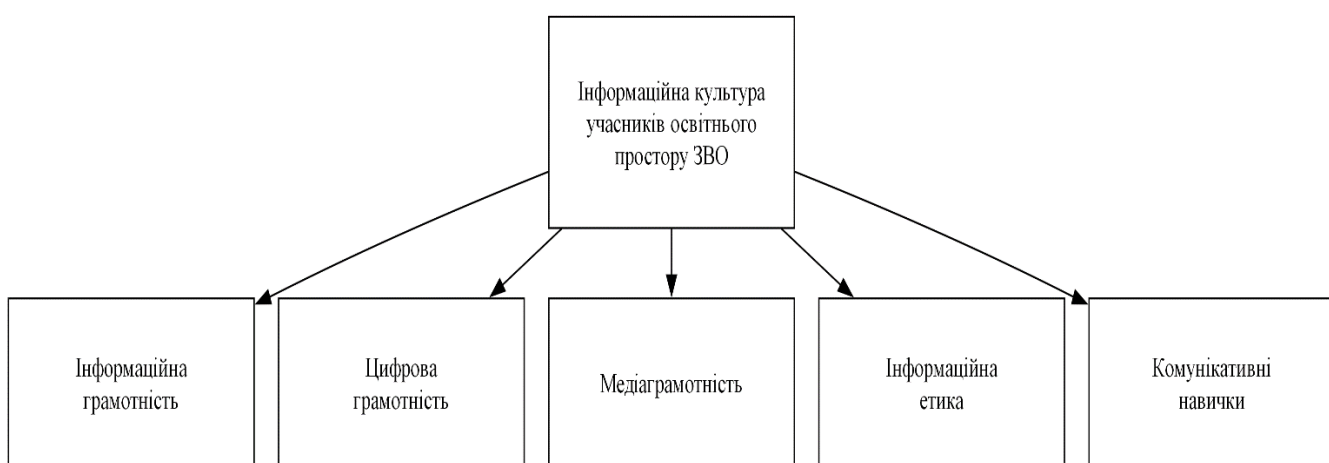

Рисунок 2.2 – Складові інформаційної культури освітнього простору ЗВО

Для студентів інформаційна культура є важливою складовою їх академічного та професійного розвитку. В умовах сучасної освіти, яка все більше орієнтована на цифрові технології, студенти повинні мати навички пошуку, аналізу та використання інформації для ефективного навчання. Вони мають вміти працювати з різними джерелами інформації, оцінювати їх достовірність, інтегрувати отриману інформацію в свою навчальну і професійну діяльність.

Окрім цього, інформаційна культура допомагає студентам розвивати критичне мислення, яке є важливим аспектом у процесі засвоєння навчальних матеріалів, а також у прийнятті обґрунтованих рішень на основі отриманих даних. В умовах інформаційного перенасичення вміння фільтрувати, аналізувати і критично оцінювати інформацію стає важливою умовою для забезпечення високої якості освіти та підготовки студентів до реальних викликів у їхній професійній діяльності.

Участь студентів у дослідницьких проектах, наукових конференціях, а також у використанні відкритих наукових баз даних і репозитаріїв сприяє розвитку їхніх інформаційних навичок, зокрема, у пошуку наукових публікацій, використанні новітніх технологій для аналізу даних і створення наукових робіт.

Викладачі є важливими носіями інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО. Вони мають не лише володіти технічними навичками для ефективного використання інформаційних технологій у навчальному процесі, але й бути здатними аналізувати, інтерпретувати і передавати інформацію студентам. Крім того, викладачі повинні мати знання в галузі медіаграмотності, що дозволяє їм критично оцінювати і підбирати навчальні матеріали, інформаційні джерела та онлайн-ресурси для подання студентам.

Інформаційна культура викладачів також включає вміння створювати електронні навчальні матеріали, організовувати дистанційне навчання, використовувати цифрові платформи для взаємодії зі студентами. В умовах

постійного оновлення інформаційних технологій важливо, щоб викладачі регулярно оновлювали свої знання та навички, щоб бути в курсі новітніх технологій і методів у галузі педагогіки та освіти.

Викладачі також повинні володіти етичними нормами використання інформації, дотримуватися авторських прав і захисту особистих даних студентів, а також формувати у студентів правильне ставлення до інформації і її етичного використання.

Адміністрація закладів вищої освіти також відіграє важливу роль у формуванні та підтримці інформаційної культури в освітньому середовищі. Вона відповідає за розробку стратегій і програм, що сприяють розвитку інформаційної грамотності серед студентів і викладачів, забезпечує необхідні умови для впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес [21].

Адміністрація ЗВО має забезпечити доступ до необхідних інформаційних ресурсів, таких як бібліотеки, репозитарії, відкриті бази даних, наукові публікації, а також сприяти створенню сприятливого середовища для розвитку цифрових навичок. Це включає в себе розробку і впровадження програм підвищення кваліфікації для викладачів, проведення тренінгів та семінарів для студентів щодо використання нових технологій і ресурсів.

Незважаючи на важливість інформаційної культури, її формування в ЗВО стикається з рядом викликів. Одним з основних є недостатній рівень підготовки деяких студентів і викладачів до роботи з новими інформаційними технологіями. Відсутність необхідних ресурсів, програмного забезпечення або доступу до сучасних інформаційних платформ може обмежувати ефективність навчання та розвитку інформаційних навичок.

Іншим викликом є швидкі зміни в інформаційному середовищі. З постійними нововведеннями в галузі цифрових технологій, соціальних

медіа та онлайн-платформ важко тримати темп і забезпечити актуальність навчальних програм та матеріалів. Це вимагає постійного оновлення знань і навичок учасників освітнього процесу, а також адаптації навчального плану та методик.

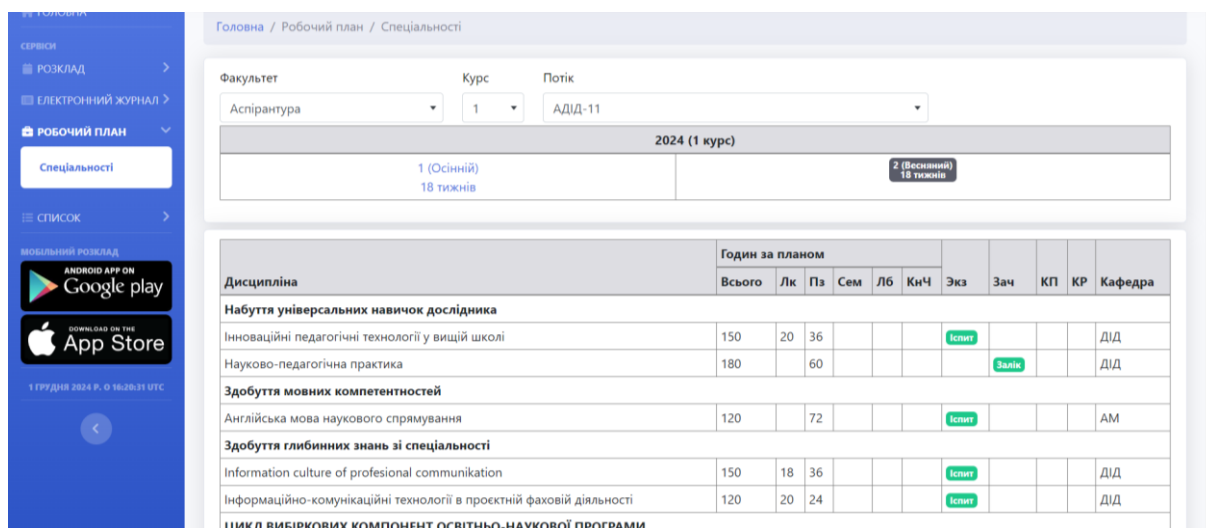
Отже, інформаційна культура учасників освітнього простору ЗВО є важливим чинником, що визначає якість та ефективність навчального процесу в умовах сучасного інформаційного суспільства. Для успішної інтеграції в глобальний інформаційний простір студентам, викладачам і адміністрації необхідно володіти певними інформаційними, цифровими та медіаграмотними навичками. Розвиток інформаційної культури в ЗВО є не лише технічним, але й етичним процесом, який включає критичне ставлення до інформації, розуміння її етичних і правових аспектів, а також здатність до постійного оновлення знань і навичок.

2.3. Аналіз сучасних практик впровадження інформаційної культури у ЗВО України

Інформаційна культура в сучасних умовах є однією з ключових складових освітнього процесу вищих навчальних закладів (ЗВО), що визначає здатність студентів і викладачів ефективно використовувати інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), працювати з інформацією та орієнтуватися в цифровому середовищі. Впровадження інформаційної культури у ЗВО дозволяє підвищити рівень освіти, забезпечити доступ до сучасних наукових досягнень та ефективно взаємодіяти в глобальному інформаційному просторі.

Однією з основних практик впровадження інформаційної культури в ЗВО є включення відповідних курсів та дисциплін до освітніх програм та навчальних планів. Проведений аналіз диверсифікації курсів з інформаційної культури в українських ЗВО засвідчив, що серед них є ті, що читають українською й англійською мовами на різних рівнях освіти):

- «Information Culture for Professional Communication» (Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій, аспірантура, рис.2.3);
- «Інформаційна культура» (Національна бібліотека ім. В. І. Вернадського, аспірантура);
- «Інформаційна культура та академічна доброчесність», «Цифрова культура» (Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, аспірантура, магістратура);
- «Інформаційна культура» (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Львівський національний університет імені Івана Франка, Харківська державна академія культури бакалаврат) тощо.

Дисципліна	Годин за планом						Екз	Зач	КП	КР	Кафедра
	Всього	Лк	Пз	Сем	Лб	КнЧ					
Набуття універсальних навичок дослідника											
Інноваційні педагогічні технології у вищій школі	150	20	36				Іспит				ДІД
Науково-педагогічна практика	180		60				Зач				ДІД
Здобуття мовних компетентностей											
Англійська мова наукового спрямування	120		72				Іспит				АМ
Здобуття глибоких знань зі спеціальності											
Information culture of professional communication	150	18	36				Іспит				ДІД
Інформаційно-комунікаційні технології в проєктній фаховій діяльності	120	20	24				Іспит				ДІД

Рисунок 2.3 – Приклад курсу з інформаційної культури англійською мовою в ДУІКТ

Такі освітні компоненти є майже в кожному ЗВО, зважаючи на необхідність формування медіаграмотності в умовах інформаційної війни. Ці дисципліни допомагають студентам отримати навички пошуку та оцінки інформації, розрізняти достовірні та недостовірні джерела, а також здобути базові знання щодо роботи з інформаційними системами та цифровими інструментами.

Бібліотеки ЗВО також відіграють ключову роль у розвитку інформаційної культури. Сучасні бібліотеки не лише зберігають фізичні

книги, але й пропонують студентам доступ до електронних ресурсів, відкритих репозитаріїв та наукових баз даних. Одним із прикладів є бібліотека Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» (КПІ), де доступ до електронних версій наукових статей, монографій та інших публікацій відкритий для всіх студентів і викладачів. Ця бібліотека також активно співпрацює з міжнародними базами даних, що дозволяє забезпечити студентів необхідними матеріалами для навчання та досліджень.

У Львівському національному університеті імені Івана Франка активно використовують відкриті репозитарії (open access), де зберігаються роботи студентів, аспірантів і викладачів. Це дозволяє не лише підвищити доступ до наукової інформації, а й підтримувати академічну доброчесність, оскільки відкритий доступ до робіт забезпечує можливість перевіряти їх на плагіат та копіювання чужих матеріалів.

Важливим кроком у впровадженні інформаційної культури є використання цифрових платформ для організації навчального процесу. Платформи для дистанційного навчання, такі як Moodle (ХНУ імені В.Н. Каразіна, Google Classroom (ДУІКТ), Microsoft Teams (НТУ «ХПІ»)) дозволяють студентам отримувати навчальні матеріали, здавати завдання, брати участь у форумах та обговореннях. Університети активно впроваджують ці платформи для забезпечення доступу до матеріалів курсу, що забезпечує високий рівень взаємодії між студентами та викладачами.

Ще однією важливою практикою є регулярне навчання викладачів та адміністративного персоналу університетів. Викладачі повинні бути обізнані з новітніми інформаційними технологіями та методами роботи з цифровими ресурсами. Для цього проводяться тренінги, майстер-класи та семінари. Університети проводять курси для викладачів з розвитку цифрових та інформаційних компетенцій, зокрема щодо створення

електронних навчальних курсів, ефективного використання онлайн-ресурсів та платформ для співпраці.

Наприклад, Національний університет «Києво-Могилянська академія» регулярно проводить тренінги для викладачів, де навчають створенню інтерактивних курсів та роботі з цифровими платформами. Це дозволяє не лише підвищити кваліфікацію викладачів, але й інтегрувати новітні технології в процес навчання.

Інформаційна безпека і етика також є важливими аспектами впровадження інформаційної культури в ЗВО. Студенти та викладачі повинні знати основи безпечного користування інформаційними системами, забезпечення конфіденційності даних та захисту особистої інформації. Для цього в багатьох університетах проводяться тренінги з цифрової безпеки, а також включені курси, що охоплюють етичні питання використання інформації, захисту авторських прав та боротьби з плагіатом.

Одним із важливих завдань, яке стоїть перед ЗВО в умовах сучасного інформаційного середовища, є розвиток медіаграмотності серед студентів. Сучасне інформаційне середовище переповнене фейками, маніпуляціями та пропагандою. Тому важливо навчити студентів не лише працювати з традиційними джерелами інформації, а й ефективно взаємодіяти з новими медіа, оцінюючи їх достовірність. У цьому контексті ЗВО пропонують курси з медіаграмотності, зокрема однойменний курс Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, який охоплює питання критичного мислення, аналізу новин, роботи з соціальними мережами та ідентифікації фейкових новин, є важливим інструментом для студентів, оскільки він допомагає розвивати навички відрізняти правдиву інформацію від дезінформації, що стає дедалі актуальнішим у цифрову епоху.

Важливим аспектом є вивчення міжнародного досвіду впровадження інформаційної культури у ЗВО. Наприклад, у Швеції університети інтегрують інформаційну та цифрову грамотність в програму навчання

студентів з першого курсу. У Фінляндії створено національну стратегію медіаграмотності, яка включає курси для студентів та викладачів щодо роботи з цифровими технологіями та медіа-контентом.

Таким чином, проведений аналіз сучасних практик впровадження інформаційної культури в ЗВО показує, що вони є важливими для підготовки студентів до сучасних викликів інформаційного суспільства. Упровадження інформаційної культури не лише підвищує ефективність навчального процесу, але й сприяє розвитку критичного мислення, підвищенню цифрових навичок та боротьбі з дезінформацією серед студентів. Сучасні університети повинні активно продовжувати інтегрувати інформаційну грамотність в освітні програми та навчальні плани та створювати необхідні умови для розвитку інформаційної культури.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗВО В КРИЗОВИХ УМОВАХ

3.1. Open Access як перспектива розвитку інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО

Модель відкритого доступу (Open Access, OA) стала однією з найважливіших тенденцій у розвитку сучасної науки та освіти. У найближчі десятиліття ця концепція може значно змінити структуру академічного середовища, а також зробити науку доступнішою для широкої аудиторії. Протягом останніх десятиліть в Україні та світі активне впровадження Open Access стало важливим елементом цифрової трансформації наукової діяльності. Оскільки доступ до наукової інформації є основою для інновацій, досліджень та навчання, перспективи розвитку OA у закладах вищої освіти (ЗВО) стають ключовим фактором у формуванні нової інформаційної культури.

Open Access – це підхід до наукових публікацій, при якому матеріали надаються безкоштовно та без обмежень для користувачів через Інтернет. Цей принцип забезпечує вільний доступ до наукових статей, звітів, досліджень, конференційних матеріалів та інших публікацій, що дозволяє значно розширити аудиторію та стимулювати наукову комунікацію. Особливої актуальності це набуває в умовах дистанційного навчання в Україні через воєнний стан, а також у контексті реалізації постанови Кабінету Міністрів України від 19 липня 2017 р. «Положення про Національний репозитарій України академічних текстів», у якій наголошення на необхідність сприяння розвитку освітньої, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності через покращення доступу до академічних текстів та сприяння академічній доброчесності [29], та Концепції Державної цільової національно-культурної програми створення

єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI» щодо вирішення проблеми покращення використання і забезпечення доступу до документів бібліотечних, архівних та музейних фондів [25]. Саме забезпечення відкритого та безоплатного доступу до інтелектуальних здобутків науковців закладу вищої освіти з підготовки фахівців в інформаційній, бібліотечній та архівній справі сприятиме розвитку науково-дослідної діяльності всіх учасників наукової та освітньої комунікації та підвищує рейтинг ЗВО на вітчизняному та світовому рівнях.

Однією з основних особливостей Open Access є те, що публікації не підлягають комерційним обмеженням, таким як платні підписки або купівля доступу до матеріалів. Вони стають доступними для кожного, хто має інтернет-з'єднання. В Україні, як і в багатьох країнах, поширення Open Access стало можливим завдяки підтримці урядів, наукових установ та міжнародних організацій.

Упровадження Open Access у навчальний процес та наукову діяльність ЗВО сприяє розвитку інформаційної культури студентів і викладачів. Інформаційна культура охоплює не лише вміння знаходити та використовувати інформацію, але й здатність ефективно працювати з різними типами інформаційних ресурсів. Важливими аспектами в цьому є такі:

- навички пошуку та аналізу в умовах, коли кількість наукових матеріалів стрімко зростає. Тому важливо швидко знаходити необхідну інформацію, оцінювати її релевантність та якість;
- робота з відкритими ресурсами через Open Access, що дозволяє студентам та науковцям легко отримувати доступ до найновіших результатів досліджень, що розширює їхні можливості для написання курсових, дипломних робіт, а також наукових статей;

- правова та етична складова Open Access сприяє формуванню у студентів і викладачів знань щодо авторських прав, ліцензій Creative Commons та етики використання наукових матеріалів;

- міжнародний досвід впровадження Open Access в освіту. Серед країн, які активно впроваджують принципи Open Access у навчальні та наукові процеси, можна виокремити Сполучені Штати Америки, Великобританію та Європейський Союз. Одним з яскравих прикладів є Ініціатива Берклі (Berkeley Initiative), яка стала основою для відкритого доступу до академічних публікацій у Сполучених Штатах. Відомий проект DOAJ (Directory of Open Access Journals) охоплює понад 14 000 відкритих наукових журналів по всьому світу, що надають доступ до найновіших досліджень у різних галузях науки. Великобританія підтримує активне використання Open Access через UK Research and Innovation (UKRI), а також через державні програми фінансування наукових досліджень, які вимагають, щоб результати фінансованих досліджень були доступні в форматі ОА. Відкритий доступ є також важливою складовою наукової політики Європейського Союзу, зокрема через Horizon Europe, що забезпечує сприяння ОА на всіх етапах досліджень;

- упровадження Open Access в Україні, що розпочався з 2000-х років, але лише в останнє десятиліття з'явилася реальна інфраструктура для підтримки цього процесу. Одним з основних досягнень стала електронна бібліотека Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, яка зберігає доступ до українських наукових публікацій. Крім того, більшість українських університетів розпочала створення власних репозитаріїв для публікацій своїх дослідників. З 2015 року в Україні активно працює Національний реєстр відкритих наукових публікацій (OpenAIRE), що забезпечує доступ до матеріалів за європейськими стандартами. Також варто відзначити діяльність Університету Шевченка в Києві, який створив один з перших в Україні репозитаріїв для відкритих наукових публікацій,

що дозволяє дослідникам з різних куточків світу отримати доступ до результатів наукових розвідок в Україні;

– перешкоди та виклики для впровадження Open Access у ЗВО. Незважаючи на позитивні аспекти Open Access, впровадження цієї моделі в ЗВО стикається з певними труднощами, серед яких є такі: фінансування (багато ЗВО та наукових установ стикаються з обмеженим бюджетом для підтримки відкритого доступу, особливо коли йдеться про інвестиції в розробку та підтримку власних репозитаріїв або підписку на відкриті платформи); консерватизм у науковій спільноті (часто науковці не готові приймати модель відкритого доступу, вважаючи її менш авторитетною, ніж традиційні платні наукові журнали); технічні проблеми (відсутність належної інфраструктури та технічних можливостей у деяких університетах може значно ускладнити процес переходу на Open Access);

– перспективи розвитку Open Access в Україні виглядають позитивно. Подальший розвиток інформаційної інфраструктури, збільшення фінансування та підтримка на державному рівні можуть значно сприяти поширенню Open Access в українських ЗВО. У майбутньому важливо створювати додаткові стимули для дослідників та науковців, щоб вони активно впроваджували відкритий доступ до своїх робіт.

Отже, Open Access є важливим фактором розвитку інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО. Він дозволяє значно підвищити доступність наукової інформації, розширити можливості для навчання та досліджень, а також сприяє формуванню нової культури споживання та створення знань. Продовження розвитку цієї моделі в Україні дозволить підвищити рівень наукової комунікації та покращити якість освіти.

3.2. Досвід зарубіжних країн щодо впровадження інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО як перспектива формування інформаційної культури

Інформаційна культура є важливою складовою сучасного освітнього процесу, оскільки вона визначає, наскільки ефективно студенти та викладачі можуть знаходити, обробляти, зберігати та використовувати інформацію. З огляду на стрімкий розвиток технологій і зростаючу роль цифрових ресурсів, формування інформаційної культури стає необхідним для забезпечення якості освіти. Багато країн світу вже мають досвід впровадження різних моделей інформаційної культури в своїх університетах, що надає можливість вибору ефективних практик для адаптації в Україні.

У цьому контексті особливо цікавий досвід не лише Великої Британії, але й інших країн, таких як Сполучені Штати Америки, Канада, Німеччина та Фінляндія. Кожна з цих країн розробила свої унікальні стратегії щодо формування та розвитку інформаційної культури, які мають значний потенціал для адаптації в умовах української освіти.

Університети Великої Британії є лідерами у сфері інформаційної культури, і їхній досвід став основою для впровадження передових практик у багатьох країнах. Основними інструментами для розвитку інформаційної культури є такі:

1. Активне використання відкритих освітніх ресурсів (OER): Британія активно впроваджує відкриті навчальні матеріали, що дозволяє студентам доступати до академічних джерел з будь-якої точки світу. Це сприяє розвитку інформаційної грамотності серед студентів та підтримує академічну прозорість;

2. Інститут інформаційної культури університетів Великої Британії: університети, зокрема Університет Оксфорда, активно розвивають інформаційну грамотність через програми бібліотек, інформаційних

технологій і ресурсів (рис. 3.1.). Тут проводяться тренінги з інформаційної грамотності для студентів та викладачів;

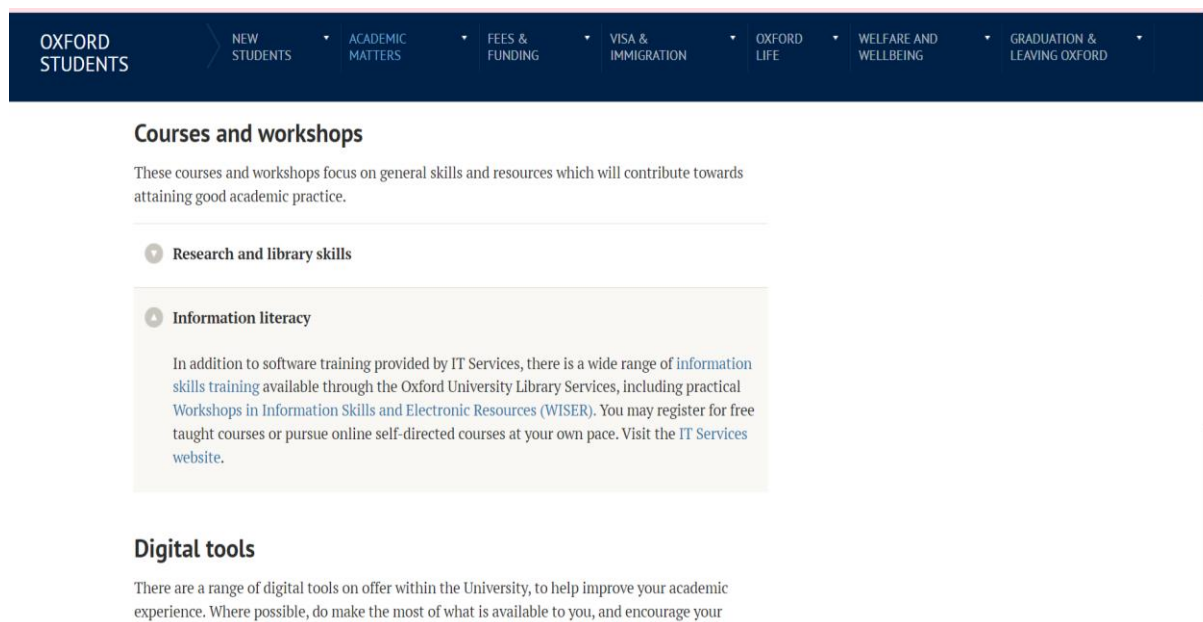

Рис. 3.1 – Курси й тренінги з інформаційної грамотності в Оксфордському університеті

3. Академічна інфраструктура та зовнішнє оцінювання: використання Агентства забезпечення якості вищої освіти (QAA) для зовнішнього оцінювання освітніх програм дозволяє університетам дотримуватися міжнародних стандартів якості.

У Сполучених Штатах Америки роль інформаційної культури в університетах також є важливою, і її розвиток підтримується на державному рівні, через інституції та програми, спрямовані на підвищення інформаційної грамотності. Однією з найбільших ініціатив є Національна асоціація інформаційних спеціалістів ЗВО (ACRL), яка розробила національні стандарти для розвитку інформаційної грамотності серед студентів. Ці стандарти широко використовуються в університетах США для формування навчальних програм, що розвивають навички роботи з інформацією. Університет штату Каліфорнія в Лос-Анджелесі (UCLA) є одним із провідних університетів, що активно інтегрує інформаційну грамотність у навчальний процес. У межах університетських курсів

студенти проходять тренінги з оцінки інформаційних джерел, навчаються ефективно використовувати академічні ресурси і застосовувати інструменти для роботи з великими обсягами даних. UCLA також використовує онлайн-платформи для навчання інформаційної грамотності, що дозволяє студентам отримати необхідні знання у зручному форматі (рис. 3.2).

Університети США активно використовують цифрові інструменти для розвитку інформаційної культури, такі як платформи для доступу до наукових статей, електронних книг та відкритих освітніх ресурсів. Студенти вчаться шукати, оцінювати і використовувати інформацію для створення власних досліджень та наукових праць.

Канада має велику кількість університетів, які впроваджують програми, спрямовані на розвиток інформаційної культури через інтеграцію цифрових технологій у навчальний процес.

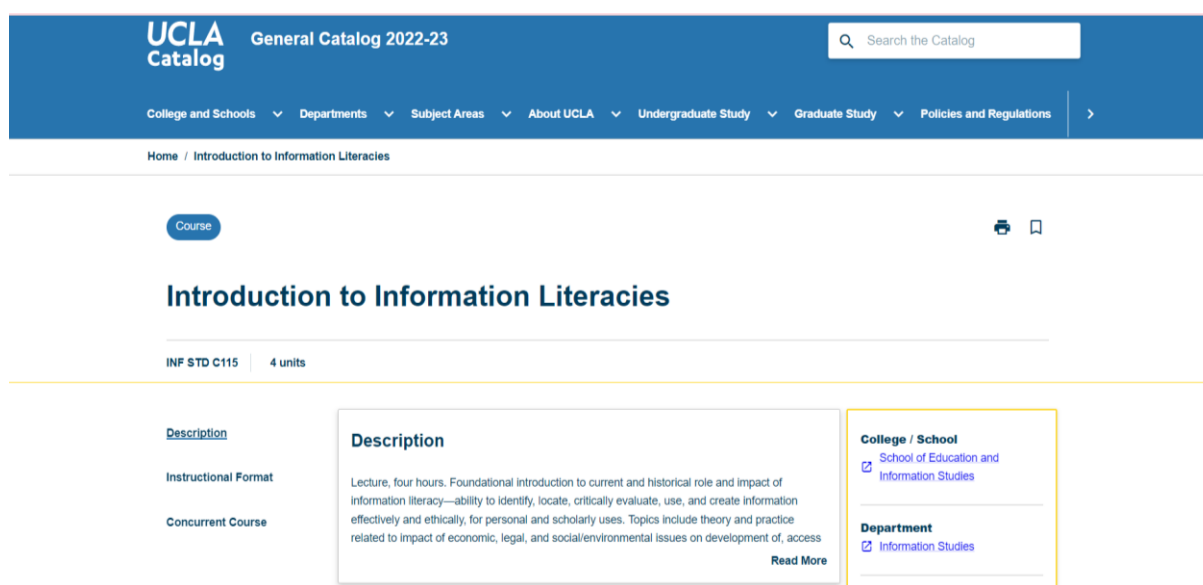

Рис. 3.2 – Курс з інформаційної грамотності в університеті штату Каліфорнія в Лос-Анджелесі (UCLA)

Університет Торонто є одним із лідерів у Канаді у сфері розвитку інформаційної грамотності. Університет реалізує програми, що навчають студентів ефективно шукати та оцінювати інформацію в інтернеті, використовувати онлайн-ресурси та бази даних для наукових досліджень.

Крім того, університет активно співпрацює з місцевими бібліотеками для забезпечення доступу до інформаційних матеріалів (рис. 3.3).

У Канаді також активно підтримується концепція відкритого доступу до наукових статей і досліджень, що сприяє розвитку інформаційної культури серед студентів та викладачів. Цей підхід дозволяє забезпечити рівний доступ до знань і підтримувати академічну доброчесність.

Німеччина є однією з країн, що активно впроваджує цифрові інструменти в освітній процес, забезпечуючи доступ студентів до різноманітних наукових ресурсів і технологій для роботи з інформацією.

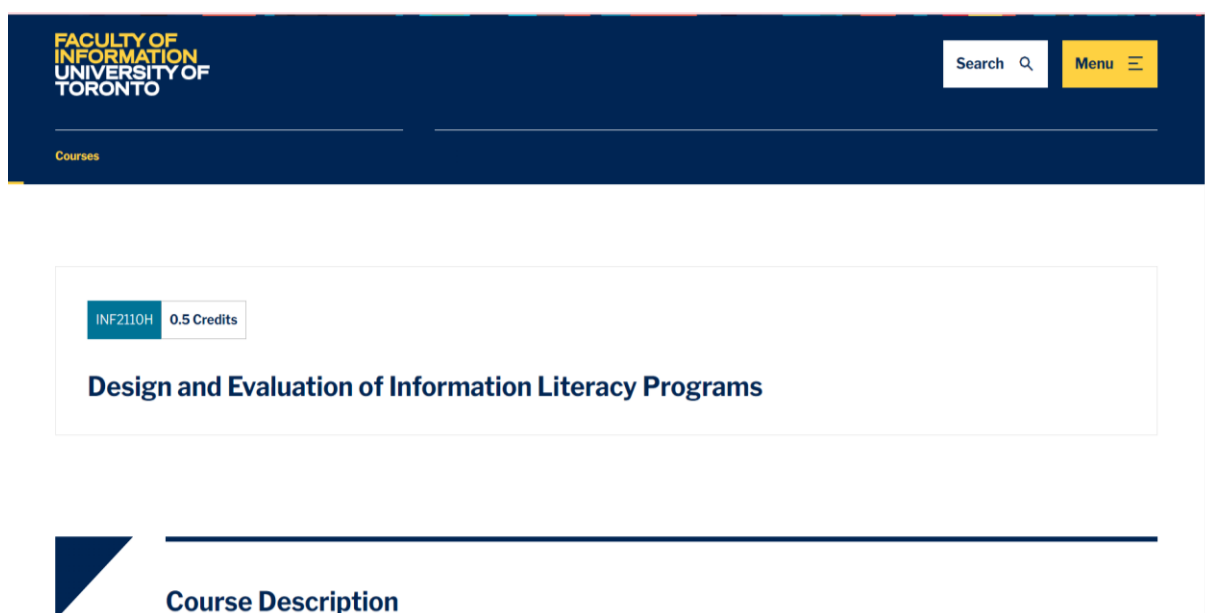

Рис. 3.3 – Програми з інформаційної грамотності в університеті Торонто

Університет Гейдельберга, один з найстаріших університетів Німеччини, активно розвиває інформаційну грамотність серед студентів за допомогою цифрових технологій. Студенти мають доступ до великих бібліотек цифрових ресурсів, які підтримують розвиток навичок пошуку та аналізу інформації. Крім того, університет проводить регулярні курси з інформаційної грамотності, що охоплюють теми етики в Інтернеті та методи роботи з великими даними (рис. 3.4).

У Німеччині важливим аспектом є розвиток електронних бібліотек та платформ для обміну науковими працями. Ці інструменти допомагають

студентам не лише знаходити необхідну інформацію, але й публікувати свої дослідження в відкритих наукових журналах, що сприяє розвитку наукового середовища та забезпечує доступність інформації для всіх зацікавлених сторін.

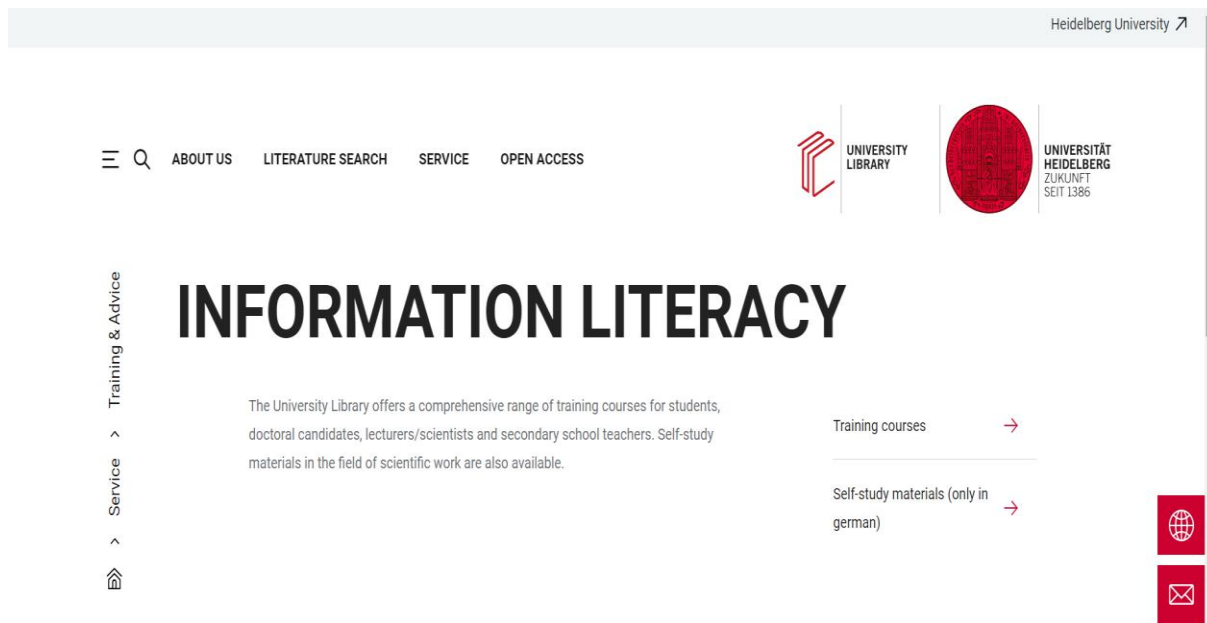

Рис. 3.4 – Курс з інформаційної грамотності в університеті Гейдельберга

Фінляндія є однією з країн, яка активно підтримує відкритий доступ до даних і використовує інноваційні підходи для розвитку інформаційної культури в університетах.

Гельсінський університет розвиває програму цифрової інформаційної грамотності, яка включає навчання студентів ефективному використанню відкритих даних, онлайн-бібліотек та ресурсів для досліджень. Університет також активно співпрацює з урядом і міжнародними організаціями для створення глобальних платформ доступу до наукових даних.

Зважаючи на вищевикладене, можна представити в табличному вигляді перспективи українських ЗВО щодо впровадження інформаційної культури в їх науково-освітнє середовище, зважаючи на досвід зарубіжних країн щодо цього (табл.3.1).

Ключовими перспективами для українських ЗВО є такі:

1. Інтеграція інформаційної культури у навчальний процес. Важливим кроком є забезпечення інтеграції інформаційної культури не лише в окремі курси певних освітніх програм, але в усі освітні програми ЗВО як обов'язкові. Це дозволить студентам на всіх рівнях навчання здобувати ключові навички з роботи з інформацією;

Таблиця 3.1 – Перспективи українських ЗВО щодо впровадження інформаційної культури в їх науково-освітнє середовище

Аспекти	Перспективи для українських ЗВО
Інтеграція інформаційної культури в навчальний процес	Впровадження інформаційної культури як обов'язкової частини навчальних програм на всіх факультетах, зокрема через курси з інформаційної грамотності, етики та критичного мислення. Інтеграція цих курсів у всі спеціальності дозволить забезпечити рівень підготовки, що відповідає сучасним вимогам цифрової ери.
Цифрові ресурси	Розширення доступу до цифрових бібліотек та наукових баз даних. Створення національних і університетських платформ для відкритого доступу до наукових публікацій (прикладом може служити відкритий доступ до знань створення національних репозитаріїв, подібних до системи, що існує в багатьох країнах ЄС та США). Впровадження політики відкритого доступу (Open Access) до наукових статей.
Культура відкритого доступу	Розвиток культури відкритого доступу до навчальних і наукових ресурсів. Для цього варто створювати національні та університетські платформи, схожі на міжнародні репозитарії, де студенти та викладачі можуть вільно обмінюватися науковими працями, дослідженнями та іншими освітніми матеріалами.
Роль бібліотек та інформаційних центрів	Розвиток бібліотек як центрів підтримки навчання та досліджень, оснащених сучасними цифровими технологіями. Бібліотеки мають стати активними учасниками процесу розвитку інформаційної культури, надаючи студентам та викладачам ресурси для роботи з інформацією та для розвитку цифрових компетентностей.
Залучення студентів до забезпечення якості освіти	Створення механізмів залучення студентів до процесів оцінки якості освіти, аналогічно

Аспекти	Перспективи для українських ЗВО британським університетам. Студенти можуть брати участь у відгуках на курси, оцінці навчальних матеріалів та активному впливі на зміну освітніх програм з метою їх удосконалення. Таке залучення дозволить поліпшити якість освітнього процесу і забезпечити більш точне врахування потреб студентів.
Інтеграція інформаційних технологій у навчальний процес	Розвиток інфраструктури для активного використання ІТ у навчальному процесі: онлайн-курси, інтерактивні платформи, цифрові бібліотеки, вебінари, віртуальні лабораторії. Це дозволить підвищити ефективність навчання та забезпечити доступ до ресурсів з будь-якої точки світу.
Залучення роботодавців до формування навчальних програм	Створення платформи для співпраці між ЗВО та роботодавцями, щоб освітні програми відповідали вимогам ринку праці. Запровадження практики спільної розробки програм навчання, зокрема в галузі інформаційних технологій, цифрової грамотності, для забезпечення студентів актуальними навичками та знаннями.
Розвиток культури критичного мислення	Включення критичного мислення та аналізу інформації в програму навчання з інформаційної культури, а також спеціалізованих курсів, які сприятимуть розвитку у студентів навичок оцінки джерел, виявлення фейкових новин та боротьби з дезінформацією.
Адаптація до змін у цифровому світі	Оновлення навчальних планів та курсів відповідно до швидко змінюваних технологій і інформаційних тенденцій. Це дозволить студентам швидко адаптуватися до нових умов праці та розвивати необхідні цифрові навички, що відповідають реаліям цифрової економіки.
Міжнародні стандарти і сертифікація	Впровадження сертифікаційних програм з інформаційної грамотності та цифрових компетентностей, що відповідатимуть міжнародним стандартам (наприклад, через сертифікацію курсів від таких організацій, як ICDL, Cisco, Microsoft). Це дозволить підвищити рівень довіри до українських дипломів на міжнародному рівні.

2. Розширення доступу до цифрових ресурсів. В Україні є велика потреба у створенні національних платформ для відкритого доступу до наукових публікацій, а також у розвитку цифрових бібліотек, що спростить доступ студентів та науковців до актуальних матеріалів;

3. Залучення роботодавців та інших зацікавлених сторін. Важливою перспективою є розширення співпраці між ЗВО та роботодавцями, що дозволить краще орієнтувати освітні програми на потреби ринку праці. Це також допоможе студентам отримувати необхідні навички, які вони зможуть застосовувати безпосередньо після випуску;

4. Розвиток критичного мислення і цифрових компетентностей. Впровадження спеціалізованих курсів та програм з розвитку критичного мислення та цифрових компетентностей дозволить студентам не лише ефективно працювати з інформацією, а й усвідомлено підходити до її аналізу та оцінки;

5. Міжнародна сертифікація та стандарти. Важливим кроком є запровадження сертифікаційних програм, які відповідають міжнародним стандартам, що дозволить українським студентам бути конкурентоспроможними на міжнародному ринку праці та забезпечить високу якість освітніх послуг в країні.

Загалом, розвиток інформаційної культури в українських ЗВО є важливим і необхідним кроком для адаптації вищої освіти до вимог сучасного цифрового світу. Перехід до сучасних освітніх практик, заснованих на відкритому доступі, цифрових технологіях і партнерстві з роботодавцями, значно покращить якість навчання та підготовку висококваліфікованих спеціалістів, які відповідатимуть вимогам глобального ринку праці.

Отже, досвід різних країн, таких як Великобританія, Сполучені Штати, Канада, Німеччина і Фінляндія, показує, що для розвитку інформаційної культури в університетах необхідно інтегрувати цифрові

технології, відкритий доступ до знань, а також постійно вдосконалювати програми навчання інформаційної грамотності. Україні слід адаптувати ці методи, враховуючи локальні особливості та потреби сучасного освітнього середовища. Упровадження цих практик допоможе підвищити якість вищої освіти і підготувати студентів до викликів інформаційного суспільства.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження ми дійшли таких висновків:

1) з'ясування теоретичних засад дослідження інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО в кризових умовах передбачає з'ясування суті інформаційної культури як складової сьогодення та нормативно-правового забезпечення її функціонування. Інтеграція інформаційної культури у систему освіти є необхідною умовою для забезпечення адаптації студентів до вимог глобалізованого цифрового середовища, яке постійно змінюється. Розвиток інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО не обмежується лише технічними аспектами роботи з інформацією, але й включає етичні та правові норми її використання, а також питання безпеки в кіберпросторі.

Функціонування інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО в умовах кризових ситуацій вимагає комплексного підходу, що включає як зміцнення можливе за умови належного нормативно-правового забезпечення, що дозволяє гарантувати безпеку інформаційних систем і захист прав громадян й має враховувати специфіку кризових ситуацій, коли традиційні механізми правового регулювання можуть бути недостатньо ефективними. Важливим кроком у розвитку правової бази є впровадження законодавчих змін, які дозволяють оперативно реагувати на нові виклики в інформаційній сфері;

2) сучасний стан формування інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО в кризових умовах передбачає вивчення структури інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО, специфіку інформаційної культури учасників освітнього простору ЗВО та аналіз сучасних практик впровадження інформаційної культури у ЗВО України. Інформаційна культура в структурі освітнього середовища ЗВО складається з кількох взаємопов'язаних складових (технічна, навчальна,

соціокультурна, організаційна, педагогічна, кризова, критичне мислення та етичні норми), які забезпечують ефективне навчання, сприяють розвитку інформаційних компетенцій та підтримують безпеку і етику в інформаційному просторі.

Формування цієї культури є ключовим для адаптації ЗВО до сучасних викликів, забезпечення рівного доступу до знань та розвитку критичного мислення серед студентів і викладачів. Інформаційна культура учасників освітнього простору ЗВО є важливим чинником, що визначає якість та ефективність навчального процесу в умовах сучасного інформаційного суспільства. Для успішної інтеграції в глобальний інформаційний простір студентам, викладачам і адміністрації необхідно володіти певними інформаційними, цифровими та медіаграмотними навичками.

Проведений аналіз сучасних практик впровадження інформаційної культури в ЗВО показує, що вони є важливими для підготовки студентів до сучасних викликів інформаційного суспільства. Упровадження інформаційної культури не лише підвищує ефективність навчального процесу, але й сприяє розвитку критичного мислення, підвищенню цифрових навичок та боротьбі з дезінформацією серед студентів. Сучасні університети повинні активно продовжувати інтегрувати інформаційну грамотність в освітні програми та навчальні плани та створювати необхідні умови для розвитку інформаційної культури.

3) Open Access є важливим фактором розвитку інформаційної культури в освітньому середовищі ЗВО. Він дозволяє значно підвищити доступність наукової інформації, розширити можливості для навчання та досліджень, а також сприяє формуванню нової культури споживання та створення знань. Продовження розвитку цієї моделі в Україні дозволить підвищити рівень наукової комунікації та покращити якість освіти;

4) досвід різних країн, таких як Великобританія, Сполучені Штати, Канада, Німеччина і Фінляндія, показує, що для розвитку інформаційної

культури в університетах необхідно інтегрувати цифрові технології, відкритий доступ до знань, а також постійно вдосконалювати програми навчання інформаційної грамотності. Україні слід адаптувати ці методи, враховуючи локальні особливості та потреби сучасного освітнього середовища. Упровадження цих практик допоможе підвищити якість вищої освіти і підготувати студентів до викликів інформаційного суспільства.

Отже, вирішено мету нашого дослідження через розв'язання поставлених нами завдань.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Алексєєва С. В., Гуменний О. Д., Паржницький В. В. Розвиток інформаційної культури педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів. Київ, 2015. 188 с.
2. Альохін Р.П. Критичне мислення в контексті навчання інженерів-педагогів. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. Вид-во. ХДУ. 2011. Вип. 57. С. 223-228.
3. Апшай Н. І. Підвищення культури студентів в умовах інформатизації освіти. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми*. 2010. №5. С. 3-5.
4. Бабенко Т. Інформаційна культура як складова професійної культури майбутніх вчителів історії. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2011. Вип. 99. С. 50-57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2011_99_9 (дата звернення: 16.04.2024).
5. Балахничева Г., Завацька Л. Формування професійної підготовки фахівців фізичної культури до практичної роботи з учнями сучасної школи. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2012. № 4 (20). С. 59-62.
6. Беляков К. І., Онопрієнко С. Г., Шопіна І. М. Інформаційна культура в Україні: правовий вимір : монографія. Київ, 2018. 168 с.
7. Галета Я. Інформаційна культура в професійній підготовці майбутнього педагога. *Рідна школа*. 2011. № 11 (листопад). С. 24-27.
8. Галета Я. Інформаційна культура як засіб адаптації особи у сучасному світі. *Наукові записки*. 2012. Вип.122. С. 92-99.
9. Гібридна війна на Сході України в міждисциплінарному вимірі: витоки, реалії, перспективи реінтеграції : зб. наук. праць / за заг. ред. В. С. Курило, С. В. Савченко, О. Л. Караман. Старобільськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2017. 432 с.

10. Гібридна війна: in verbo et in praxi : монографія / Донецький національний університет імені Василя Стуса ; під. заг. ред. проф. Р. О. Додонова. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 412 с.

11. Глушак О. М. Структура інформаційної культури бакалаврів з філології. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2015. Т. 47, № 3. С. 110.

12. Глушак О. М. Формування інформаційної культури майбутніх бакалаврів з філології у процесі вивченні дисциплін інформаційно-комп'ютерного циклу : дис. ... канд. пед., наук : 13.00.04 / Київський університет імені Бориса Грінченко, 2014. 299 с.

13. Дорошкевич А. С. Гібридна війна в інформаційному суспільстві. *Вісник нац. ун-ту «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2015. № 2 (25). С. 21-28.

14. Драгнєв Ю. В. Інформаційна культура майбутнього вчителя фізичної культури у процесі професійного розвитку в умовах інформаційно-освітнього простору. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2011. №7. С. 22-24.

15. Железнякова Є. Ю., Змієвська І. В. Цифрова платформа як інструмент цифровізації освіти. *Бізнесінформ*. 2024. Т. 3, № 554. С. 129–135. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-3-129-135> (дата звернення: 01.12.2024).

16. Ілляш С. Д. Інформаційна культура як важлива складова професійної культури майбутнього вчителя початкових класів. *Наука і освіта*. 2014. № 3. С. 68-72.

17. Інформаційна безпека в інформаційному суспільстві: загрози і ризики. Соціальні ризики та соціальна безпека в умовах природних і техногенних надзвичайних ситуацій та катастроф: моногр. / відп. ред. В. В. Дурдинець, Ю. І. Саєнко, Ю. О. Привалов. Київ: Стилос, 2001. 497 с.

18. Інформаційна безпека (соціально-правові аспекти) : підручник / Остроухов В. В., Петрик В. М. та ін. ; за ред. Є. Д. Скулиша. Київ : КНТ, 2010. 776 с.

19. Інформаційна культура студента : навч. посіб. з курсу «Інформаційна культура студента» / укладач С. В. Паршуков. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. 121 с.

20. Інформаційний вплив: теорія і практика прогнозування : монографія / за ред. П. Д. Фролова. Київ : Міленіум, 2011. 304 с.

21. Калініна Л. М. Теоретико-прикладні аспекти формування інформаційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2012. 158 с.

22. Клименко А. Основи інформаційної культури: навч.-метод. посіб. Тернопіль: ТНПУ, 2006. 56 с.

23. Коломієць, А.М., Лапшина, І.М., Білоус, В.С. (2006). Основи інформаційної культури майбутнього вчителя: навчально-методичний посібник. Вінниця: ВДПУ.

24. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

25. Концепція Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI» (від 23 грудня 2009 р. № 1579-р). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/243226059>.

26. Кух, О.М. (2011). Формування інформаційної культури та інформаційної компетенції майбутнього вчителя. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Серія: Педагогічна, 17, 222–224. doi: 10.32626/2307-4507.2011-17.222-224

27. Макаренко Л. Л. Інформаційне суспільство як транслятор інформаційної культури: філософський аналіз. *Гілея: науковий вісник*. 2014. Вип. 82. С. 267-273.

28. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; за науковою редакцією В. В. Різуна. Київ: Центр Вільної Преси, 2013. 352 с.

29. Положення про Національний репозитарій академічних текстів. Постанова Кабінету Міністрів України № 541 від 19 липня 2017 р. *Робота бібліотек науково-дослідних установ НАН України в ... році*. 2018. Вип. 23. С. 44–48 . URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rbndu_2018_23_10.

30. Про інформацію. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 01.12.2024).

31. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 01.12.2024).

32. Степанов В. Ю. Інформаційна культура особистості в освіті. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2012. Вип. 37. С. 276-284.

33. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. 2.вид., перероб. і доп. Київ : Голов. ред. УРЕ, 1986. 800 с.

34. Хіміч Я. О. Формування інформаційної культури здобувачів вищої освіти в цифрову епоху. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 1. С. 86–95.

35. Шехавцов М. О. Формування інформаційної культури студентської молоді в умовах інформаційно-гібридної війни : дис. ... док. філософ.: 015. Старобільськ, 2021. 277 с.

36. Chanlun, J. Information culture and information use of media specialists URL: <http://www.consaxvi.org/sites/default/files/4-Jutatip%20Chanlun.pdf>.

37. Choo, C. W. Information culture and organizational effectiveness. *International Journal of Information Management*. 2013. №33. PP. 775– 779. URL: <http://dx.doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2013.05.009>.

38. Karpenko O. O. The information culture as means of enhancing the professionally oriented foreign language competence in the higher education. *Media4u Magazine: Proceedings of 10th International Research Electronic Conference Media and Education*. 2016. Special Issue. P. 59–63. URL: <http://www.extrasystem.com/9788087570357.pdf>

39. Karpenko O. O. Information culture as a component of modern learning environment in higher education. *Безпекове інноваційне суспільство: взаємодія у сфері правової освіти та правового виховання : матеріали міжнар. Інтернет-конференції, 25 травня 2016, Харків. Харків, 2016. С. 69–74. URL: <http://conf.nlu.edu.ua/bis-2016/paper/view/3937>.*

40. Oliver, G. Investigating Information Culture: A Comparative Case Study Research Design and Methods. *Archival Science*. 2004. №4. PP. 287–314.

41. *Understandings for literacy*. Education for all: a global monitoring report UNESCO. 2006. Chapter 6. pp. 147–159. http://www.unesco.org/education/GMR2006/full/chapt6_eng.pdf